

Die maak van 'n kies-jou-eie-avontuur-boek

Martie Preller

1. Wat is 'n kies-jou-eie-avontuur-boek?

Vir dié van u wat nog nie 'n kies-jou-eie-avontuur-boek onder oë gehad het nie, wil ek net kortliks verduidelik wat dit is.

'n Kies-jou-eie-avontuur-boek het nie 'n hoofkarakter nie. *Jy* die leser, is die hoofkarakter in die boek. Die boek is dus in die tweede persoon geskryf. Alles wat gebeur, gebeur met *jou*. *Jy*, die leser, word op spesifieke plekke in die boek voor 'n keuse gestel. Kies jy die een opsie, moet jy na 'n spesifieke bladsy blaai; kies jy die ander opsie moet jy na 'n ander bladsy blaai. *Jy*, die leser, het dus in 'n mate beheer oor die verloop van die storie. 'n Kies-jou-eie-avontuur-boek word dus nie van vooraf agtertoe deurgelees soos enige ander boek nie.

Omdat *jy* deur jou keuse uit te oefen die storie telkens anders kan laat verloop, is daar meer as een storie in die boek en natuurlik ook dan meer as een einde. *Jy* kan dus, wanneer jy een storie klaar gelees het, teruggaan na 'n spesifieke plek, 'n ander keuse uitoefen en op hierdie manier kan daar dan weer ander dinge met jou gebeur.

Kies-jou-eie-avontuur-boeke bied dus die besondere voordeel dat die leser aktief by die boek betrokke is. Lees is dus meer as 'n passiewe tydverdryf.

Kies-jou-eie-avontuur-boeke is 'n oorsese konsep en daar is heelwat Engelse "choose your own adventure"-reekse beskikbaar. Daar is ook kies-jou-eie-avontuur-boeke wat in Afrikaans vertaal is.

Ek het die eerste keer bewus geraak van kies-jou-eie-avontuur-boeke toe my kinders die kies-jou-eie-avontuur-reeks wat Tafelberg Uitgewers in 1982 gepubliseer het, ontdek het. Hierdie reeks het hulle met oorgawe verslind en dis juis vanweë hulle entoesiasme vir dié soort boeke wat ek besluit het om 'n eie kies-jou-eie-avontuur-boek aan te pak.

Ek meen dat hierdie 1982-reeks van Tafelberg nou nog steeds in biblioteke beskikbaar is. Tafelberg het ook die Snuffelreeks gepubliseer – 'n kies-jou-eie-avontuur-reeks wat bestaan uit vertaalde werke van Allen Sharp. Albei hierdie reekse, so lyk dit vir my, is bedoel vir kinders van 10 jaar en ouer.

Die kies-jou-eie-avontuur-reeks bestaan uit drie boeke, naamlik *Jy en die draakakkedis* (in 1992 gepubliseer), *Jy en Hercules* (1993) en *Jy en Toetenkat* (1994) en is uitgegee deur J.L. van Schaik Uitgewers. Die teiken-ouderdom vir ons reeks is 8-10 jaar, dit wil sê dit is gemik op jonger kinders as die ander twee reekse; daarom is dit ook, anders as die ander twee reekse, volledig geïllustreer. Daarby is dit natuurlik die eerste oorspronklike Afrikaanse kies-jou-eie-avontuur-reeks.

Alhoewel die teiken-ouderdom 8-10 jaar is, verneem ek dat menige hoërskoolleerling dit heel entoesiasies gelees het en blykbaar die teks en illustrasies baie amusant gevind het. Daarby het ons ook klagtes van die ouers van voorskoolse kinders gehad wat ons ingelig het dat dit 'n pynlike boek is vir 'n ouer om voor te lees, alhoewel die kinders dit blykbaar baie geniet. Die rede hiervoor is dat dit baie moeilik is om vooraf te besluit dat pa of ma sê nou maar tien bladsye sal lees. Een pa het, baie desperaat, die boek 'n nimmer-eindigende boek genoem.

2. Kies-jou-eie-avontuur-boeke en traie lesers

Hierdie reeks is eintlik spesifiek vir traie lesers (*reluctant readers*) geskryf, maar omdat ons besef het dat enige leser genot daaruit kan put, is dit nie spesifiek vir traie lesers bemark nie.

As voorbereiding vir die skryf van hierdie reeks het ek alles gelees wat ek in die hande kon kry oor die traie leser. Baie van hierdie informasie het ek van inligtingstukke van ISKEMUS bekom. Ek het vir myself 'n profiel van die traie leser saamgestel en myself ten doel gestel om die traie leser se probleme met 'n boek te probeer oorkom. (Sommige van die kenmerke van die traie leser is gehaal uit Marina le Roux se artikel "Die traie tienerleser".)

'n Profiel van die traie leser lyk soos volg:

- Die traie lesers het geen kognitiewe of perseptuele agterstande nie – hulle het dus nie 'n fisiese leesprobleem nie. Hulle lees dus nie, nie omdat hulle nie *kan* nie, maar omdat hulle nie *wil* nie.
- Die traie lesers het gewoonlik 'n gemiddelde of bo-gemiddelde intelligensie.

- Hulle is dikwels regs-hemisferies dominant en is dus meer ingestel op die visueel-ruimtelike as op die logies-verbale. Hierdie kenmerk is veral belangrik as dit by die illustrasies kom.
- As die trae lesers iets lees, lees hulle *comics*, tydskrifte en prente-verhale. (Hierdie punt skakel waarskynlik by die bogenoemde punt in, naamlik dat hulle meer ingestel is op die visuele as die verbale.)
- Hulle vind geen plesier in lees nie, doen dit net onder dwang en assosieer lees met skoolwerk en bejeën dit daarom in 'n negatiewe lig.
- Hulle is gewoonlik meer aktiewe kinders, doeners wat dinge self wil belewe en stel nie belang in 'n passiewe tydverdryf soos lees nie.
- Navorsing het bewys dat as 'n tiener 'n trae leser is, dit baie moeilik (indien nie onmoontlik) is, om hom aan die lees te kry.
- Die gevolge van min of geen lees is negatief en soms selfs traumaties. As 'n kind nie graag lees nie, lees hy naderhand nie goed nie. Dit lei op sy beurt weer tot 'n weerstand teen lees en 'n nog groter teësinigheid in lees, wat die leesvermoë beïnvloed en selfs sy selfvertroue en selfbeeld kan skaad. Hierdie gebrekkige leesvermoë kan ook 'n invloed op sy skoolwerk uitoefen. Skoolwerk veronderstel immers die vlot lees van handboeke.

Die anderste aard van kies-jou-eie-avontuur-boeke spreek die meeste van hierdie kenmerke van die trae leser direk aan.

In die eerste plek hoef die leser nie met die hoofkarakter te identifiseer nie, hy *is* die hoofkarakter. Hy is dus onmiddellik betrokke by die boek.

Aktiewe deelname aan die lees van die boek is 'n vereiste. Hy moet keuses uitoefen, die regte bladsye vind en sy konsentrasie behou, anders is hy netnou verdwaal in die boek. Hy word dus gedwing om gedrukte instruksies te volg wat hom 'n spesifieke noukeurigheid leer wat later baie handig te pas kom as hy informasie in byvoorbeeld ensiklopedieë moet gaan naslaan.

Hierdie aktiewe deelname mag dalk vir sommiges na te veel moeite lyk, maar daar is gevind dat hierdie andersheid en vreemdheid van kies-jou-eie-avontuur-boeke die trae leser juis interesseer, miskien omdat hy gewoonlik heel intelligent is.

Daar is geen manier wat kies-jou-eie-avontuur-boeke met skoolwerk geassosieer kan word nie, hulle is net te anders. Bygesê, is hierdie

boeke natuurlik *eintlik* baie opvoedkundig, maar hulle *lyk* nie so nie en dis al wat tel.

Die visuele dominansie van die trae leser word deur die baie illustrasies geprikkel.

Omdat dit moeilik is om die trae *tiener*-leser te onderskep, is hierdie reeks op die jonger kind gemik.

En, net om seker te maak dat die kind die boek *wil* lees, is daar op elke boek 'n duidelike waarskuwing aangebied: *lees hierdie boek op jou eie risiko*. Monta Crane het nie verniet gesê: "There are three ways to get something done: do it yourself, hire someone, or forbid your children to do it".

3. Hoe ons reeks van ander kies-jou-eie-avontuur-reekse verskil

Die kies-jou-eie-avontuur-reekse verskil in vele opsigte van die ander beskikbare reekse.

- Soos reeds genoem, is dit *vir jonger kinders bedoel*.
- Ons reeks verskil ook van ander reekse in die soort eindes wat aangebied word. Elke kies-jou-eie-avontuur-boek het gewoonlik 'n paar "negatiewe" eindes en dan een spesiale "*lekker*" einde. In die ander reekse is sommige van die eindes heel grusaam – die leser gaan dood en dit is dit! Ek het nie gevoel dat dit gepas is vir jonger kinders nie. Daarom het ek in elke boek ander oplossings probeer vind:
 - In *Jy en die draakakkedis* word die leser op 'n stadium sappig deur die tyranosaurus opgeëet sodat jy net hoor bene kraak *maar* gelukkig word die leser op die volgende bladsy op sy bed wakker en die gekraak van bene was toe al die tyd, tot sy groot verligting, net die hond wat onder sy bed aan 'n been lê en kou.
 - In *Jy en Hercules*, as die leser 'n bietjie skrikkerig is om saam met Hercules sy woeste avonture aan te pak, of as hy Hercules ewe voorbarig betig omdat hy op *een* slag 'n *hele* bees opgeëet het en dan die saak probeer regmaak deur Hercules te probeer beïndruk met die maak van 'n stinkbom, eindig die storie net daar en dan. Per slot van sake het 'n mens moed en goeie maniere nodig om die avonture van die sterk Hercules mee te maak.

skool beland waar jy meer as 600 hiërogliewe moet bestudeer. En as jy dit waag om 'n boemerang uit Toet-ank-Amon se graf te steel, is jy niks anders as 'n grafrower nie en word alles swart rondom jou en weet jy niks meer nie.

- In die ander reekse is dit dikwels moeilik om te onderskei watter keuse die "beter" een is. Jy word byvoorbeeld voor 'n keuse gestel of jy links of regs wil draai in 'n gang en hoe moet jy nou weet? As jy links draai, was dit dalk die verkeerde keuse en is dit sommer verby met jou. Ek het probeer om keuses te stel waarvan die konsekwensies verband hou met die keuse. As jy in *Jy en die draakakkedis* byvoorbeeld nie belangstel om van hefbome te leer nie, is dit klaarpraat met jou. In *Jy en Hercules*, as jy kies om Hercules te beïndruk deur 'n stinkbom te maak, is hy totaal onbeïndruk daarmee en wil jou net daar los – in die middel van die storie. En in *Jy en Toetenkat*, as jy beter weet as 'n pratende Egiptiese kat, kom sleep die soldate jou weg.
- In ons reeks het ek doelbewus gepoog om die leser bewus te maak van hoe hy voel, wat hy sien en ruik en hoor – waar hy hom ook al bevind. In sommige van die ander reekse sal daar byvoorbeeld slegs vertel word dat hy in 'n skuif klim en na die oorkantste wal vaar. Ek het probeer om soveel as moontlik die leser se sintuie te betrek. Jou reis saam met Hercules oor die donker en onheilspellende Styxrivier op 'n lendelam bootjie terwyl die swart water elke nou en dan oor die kante van die bootjie spoel, is 'n benouende ervaring.

Een ma het vertel dat haar kind, toe sy aan hom *Jy en die draakakkedis* voorgelees het en hy hom bevind het in 'n donker grot waar hy nie kon asem kry nie en waar daar allerhande grillerige klam goed onder sy voete was – die kind naderhand werklik skoon kortasem begin raak het.

- In sowel *Jy en die draakakkedis* as *Jy en Hercules* kry die kind voor in die boek instruksies om sekere items saam te vat op sy avontuur, soos byvoorbeeld 'n stuk koerant, 'n suurlemoen of 'n flits. Kinders neem hierdie instruksies blykbaar baie ernstig op en hulle weier om die boek te lees as die items nie fisies langs hulle lê nie, gereed vir gebruik!
- Ons het ook gepoog om elke boek anders te begin – om die leser telkens op 'n ander manier in die vreemde milieu sy verskyning te laat maak.

- In *Jy en die draakakkedis* lê jy op jou bed en jy wens jouself op 'n plek waar jy nie wetenskap hoef te leer, boeties en sussies op te pas of kar te was of gras te sny nie. Jou wens kom inderdaad waar – maar nou is jy eers in die gemors.
- In *Jy en Hercules* word die leser ingelig dat hy sonder 'n ruimteskip op 'n tydreis kan gaan, meer as drieduisend jaar terug in die geskiedenis, bloot net deur die bladsy om te blaai!
- In *Jy en Toetenkat*, word jy as 't ware gehipnotiseer deur na driehoeke binne-in driehoeke te staar en dan op die gegewe tyd (nie te laat of te vroeg nie) om te blaai.

4. Die opvoedkundige aspekte van die reeks

Al drie boeke van die kies-jou-eie-avontuur-reeks is baie opvoedkundig in die opsig dat kinders besonder baie daaruit kan leer. Ouers en onderwysers moet net *nooit* dat 'n kind agterkom 'n boek is *opvoedkundig* nie – kinders is uiters allergies vir die woord *leer*.

- Die verskillende omgewings waarin die boeke afspeel, is natuurlik klaar opvoedkundig. Nadat die boeke klaar gelees is, sal die leser heelwat meer weet van die wêreld van die dinosourusse, ou Griekeland en ou Egipte.
- Daar is 'n magdom feite in die teks, as deel van die storie, ingeweer. Addisionele informasie word ook in “raampies” aangebied wat die leser kan lees of nie kan lees nie. Hierdie informasie is nie nodig om die storie te volg nie, maar op grond van die vernuftige plasing en versiering van sulke “inligtingsraampies” is ek egter seker dat hulle wel gelees word.
 - As die leser *Jy en die draakakkedis* toemaak sal hy weet dat as hy ooit 'n dinosourus teëkom, hy moet kyk of hy skerp tande het. As hy skerp tande het, is die kans goed dat die spesifieke dinosourus 'n karnivoor is en karnivore eet vleis en *hy* is van *vleis* dus moet hy *hardloop!* Vir herbivore hoef hy nie heeltemal so bang te wees nie, aangesien hulle gras eet, maar aan die ander kant het die apotosourus 20 000 kilogram geweeg en dit sal dalk 'n goeie plan wees om onder sy voete uit te bly.
 - Nadat hy *Jy en Hercules* en *Jy en Toetenkat* gelees het, sal hy heelwat meer weet van die Griekse legendes, hoekom die uil as die “slim” voël beskou word, wie en wat Toet-ank-Amon was en wat sy naam beteken, naamlik lewende (ank) beeld (toet) van

Amon. Hy kan dus self uitwerk wat *Toetenkat* beteken en in die proses 'n paar hiërogliewe "lees".

- Moeilike of ongewone woorde, soos byvoorbeeld fossiel, histories, lawa, 'n rivierdelta, óf waar ons woord *vulkaan* vandaan kom, word óf deur verdere omskrywing in die sin of in "raampies" verduidelik.
- Die opvoedkundige waarde van die blaaie na die regte bladsy en die noukeurigheid wat sodoende vereis en aangeleer word, is reeds genoem.
- Die kind is weens sy klein postuur en afhanklikheid van volwassenes basies in 'n magtelose situasie; daarom is die leser in ons reeks die held. In al die boeke is jy in beheer en moet jy plan maak.
 - In *Jy en Hercules* ry jy welliswaar op die rug van die sterk Hercules maar jy gee onder andere aan hom die idee van die Olimpiese spele. Eintlik was dit dus deur jou toedoen dat die Olimpiese spele nou nog gevier word. (Volgens legende was Hercules verantwoordelik vir die hou van die eerste Olimpiese Spele.)
 - In *Jy en Toetenkat*, weer, moet arme jy die baie vermetelee en heilige kat, Toetenkat, orals rondra, want sy voete brand in die sand. (In ou Egipte is katte as heilige diere beskou.) En jy red Toetenkat uit die kake van die krokodil Sebekkie-bekkie. (Sebek was die Egiptiese krokodilgod.)
- In *Jy en die draakakkedis* en *Jy en Hercules* word informasie uit 'n ander veld, naamlik die wetenskap, ook betrek. In *Jy en die draakakkedis* word die beginsel waarop hefbome werk aan jou verduidelik en as hy weet hoe dit werk, kan jy dit in die praktyk toepas en uit menige benoude situasies ontsnap.

In *Jy en Hercules* beïndruk jy Hercules en Hermes (die boodskapper van die gode) omdat jy weet hoe om elektrisiteit uit suurlemoene op te wek.

In *Jy en Toetenkat* word jou opmerkzaamheid weer op die proef gestel.

- In *Jy en Hercules* wat poog om 'n venster oop te maak op die ryk erfenis van die Griekse legendes word byvoorbeeld net verwys na die feit dat die teenwoordigheid van Persephone in die onderwêreld as Pluto se vrou 'n interessante verklaring het en daar word gehoop dat sommige kinders, in alle geval, dit sal gaan naspur in die biblioteek.

Die standnommer waar ander boeke oor die legendes gevind kan word, word ook genoem.

- Benewens die feitelike inhoud wemel *Jy en Hercules* en *Jy en Toetenkat* ook van kaarte om die leser perspektief te gee op waar Griekeland en Egipte is en presies waar die karakters hulle kort-kort bevind.

Diagrammatiese voorstellings van die grootte van die karakters in *Jy en Hercules* word ook verskaf. Daar kan die leser self sien hoe groot Hercules (volgens legende) was in vergelyking met die Bybelse Goliat, die leser se pa, homself en die pigmeë. Hierdie pigmeë is nie die inwoners van midde-Afrika nie, maar 'n legendariese ras van klein mensies wat omtrent so lank soos 'n liniaal was en wat hulle verskyning maak in die volvoering van een van Hercules se take.

5. Kies-jou-eie-avontuur-boeke is pret

Soos u seker al agtergekom het, is kies-jou-eie-avontuur-boeke baie vermaaklik. Daar het heelwat navorsing in die skryf van die boeke ingegaan – iets wat nogal tydrowend was, maar daar het allerlei prettige feite na vore gekom wat ek in die stories kon inskryf. Daar is byvoorbeeld werklike boemerangs in Toet-ank-Amon se graf gevind en Bubastis was inderdaad die stad van die katte! Die probleem met die navorsing was net dat ek te veel sappige feite gehad het en nie alles kon gebruik nie, weens die beperking van die aantal bladsye. Hierdie boeke was pure pret om na te vors en te skryf en hopelik is hulle ook pure pret om te lees.

Soos u seker ook opgemerk het, speel humor 'n sentrale rol in hierdie reekse. Ek is van mening dat daar geen beter manier is om 'n kind aan die lees te kry as om vir hom 'n humoristiese boek in die hand te stop nie. Net soos ons, hou kinders ook nie daarvan om bespreek te word nie. Ek het hierdie boeke met 'n breë glimlag op my gesig geskryf en ek hoop dat hulle ook so gelees word.

Kernbegrippe:

avontuurverhale wat vertak
dinosaurus
Egipte
Hercules
kies
trae lesers

Key concepts:

branching adventure books
choose
dinosaurs
Egypt
Hercules
reluctant readers